

A legnagyobb magyar szobrász

Negyven éve halt meg Fadrusz János,
a lakatosinasból lett szobrászművész.

Az 1858. év egyik ragyogó szépségű, nyárbafulladó, mustszagu őszeleji napján, szeptember 2-án a pozsonyi Virágvölgyben egy szegény szőlőmunkás felesége egészséges, izmos fiugyermekeket szült: Fadrusz Jánost. Az egyszerű szőlőmunkás nehéz napokat élt. Kis lakásában állandó lakótársa volt a nélkülözés, a nyomorúság. A kereset csekély volt, az élet nehéz. Fadruszné, hogy segítsen a kenyérkeresésben, apró, kezdetleges fűszerboltot nyitott a Virágvölgyben, de a környék szegény népe csak kevés haszonnal lehetett a segítségére. Így, ilyen körülmények, nyomasztó nehézségek között nőtt fel a kis fiú. A nyomasztó szegénység elzárta előle az iskola kapuit is. Az elemi iskola után lakatos-tanoncnak adták a jónévű Feitzelmeyer mester műhelyébe.

A gazda egy napon felfigyelt a fiú különös mesterkedéseire: a kis tanonc szépen és eredetien, ötletesen készítette el a vasrácok különféle diszeit. A mester szerencsére észrevette a fiuban a tehetséget. Buzditani, bátorítani kezdte, figyelmeztette a fiura Engl Károly rajztanárt is, aki aztán jó lélekkel taníthatni kezdte a fiút. Rajzolni kezd, faragásokat készít a kis Fadrusz János és amikor egy sereg csinos munkával elkészül, kiállítást rendeznek műveiből a Drobleff-könyvkereskedés nagy kirakatában. Legszebb volt közöttük egy, amelyet mindjárt meg is vásároltak: ibolyacsokrot ábrázolt, amelyre méhek szállnak.

A kiállítás Fadruszra tereli a pozsonyi műbarátok figyelmét. Támogatásukkal Zayugrócra kerül, a faragási iskolába. Itt teljes virágzásában bontakozik ki a fiatal tehetség alkotóképessége. Főleg sokat rajzol, festeg, de a faragást is nagy kedvvel műveli. Már mint kész művész kerül haza és megpróbálja műveiből fenntartani magát. Különböző dísz tárgyakat készít s ezeket szívesen vásárolják azok, akik felismerik a tárgyakban a szunnyadó nagy művész kezemunkáját.

Ezután katonáskodnia kell, majd ismét Pozsonyban folytatja művészi munkálkodását. Sötét nyomorúság között élt, alig tudta a beteg falatját is előteremteni. Ezekben a reménytelen napokban jó sorsa összehozza Batka János városi főlevéltárossal, aki azután erősen a pártfogásába

vette. Közbenjárására a Pozsonyi Első Takarékpénztár két éven át évi 600 forint tanulmányi ösztöndíjjal segítette.

Ezzel a segítséggel Bécsbe megy és a világhírű Helmer mester műhelyébe lép be. Itt már készített egyet-mást, ami elárulta a későbbi hatalmas művészt, a formák és alakok fölényes mesterét, az ábrázolás nagy művészt.

Ekkor már felívelt a pályája. Pozsony szeretettel karolta fel nagy fiát és megrendelésekkel halmozta el. Mindjárt a legelső nagy műve országos sikert hozott neki. Ez Krisztus a keresztján című szobra volt. Először nem volt vele művészi sikere.

De a szoborhoz, amelyet fekete drapériával bevont falu terem közepére állított fel, kis fényugárral megvilágítottan, nap mint nap száz és száz ájtatos ember, síró asszony és zsolozsmázó búcsújáró látogatott el és a szobor egyszerre nagy hirre kapott. Felfigyeltek rá a legmagasabb művészi körök is és a Képzőművészeti Társulat 1000 forintos nagydíjjal tünteti ki.

Erdekes, hogy a szobron a Keresztrefeszítettnek irtózatosszenvedései tulajdonképpen a művész önön gyötrelmeit ábrázolták. Fadrusz ugyanis, hogy a kinlódó vonásait hűen ábrázolhassa, önmagát feszítettette kergestre — kötelekkel — és órákig függött a keresztben, miközben szenvedő arcvonásairól, izmainak feszülő erőlködéséről fényképfelvételeket készítettett. Ezek alapján dolgozta ki az-

mén a szobor arcvonásait és kinos izm-felvetését.

Ezután már sorozatosan következtek Fadrusz sikerei. Pozsonytól megbízást kapott, készítsen el a magyar állameszme nagyságát kifejező szobrot a koronázó domb számára. Fadrusz János Mária Teréziát mintázta meg, pompás ménen, mellette két, a magyar nemzetet jellemző mellékalakkal: a fő- és középnemességét jelképező alakokkal. A szobor felirata „Vitem et sanguinem” Maga a szobor tiszta, hófehér carrurai márványból készült és bár hatalmas terjedelmű volt, Fadrusz mégis olyan légiességet, könnyűséget lehelt bele, hogy pehelykönnyűnek látszott.

A remekművet 1897-ben leplezték le, országos művészeti és politikai esemény középpontjában, a király jelenlétében. Huszonegy évig állott helyén, a po-

zsonyi Dunaparton a gyönyörű remekmű, akkor a cseh légionisták vasdorongókkal verték szét és teljesen elpusztították. Csak a talapzatát hagyták meg, a kultúrpusztító aljasság hirdetőjéül. A szobor márványdarabjait pedig féltő gonddal gyűjtötték össze a pozsonyi magyarok és ereklyeként őrizték meg az idegen uralom legreménytelenebb napjaiban is.

Később Fadrusz egyik jelentékeny megbízást a másik után kapta. Elkészítette élete másik főművét, Mátyás király kolozsvári lovassobrát, a kincses város egyik legnagyobb művészi értékét, mely a két évtizedes oláh uralmat szerencsére éppen, sérelem nélkül vészelte át.

Ezután elkészítette Zilah számára Weszelényi Miklós szobrát. Kisbérnek a Wenckheim-szobrot, mindegyiket nagy sikerrel.

Megbízta Kecskeméti Kossuth Lajos és Rákóczi Ferenc szobrának elkészítésével, a főváros Semmelweiss Ignác, Pozsony Petőfi Sándor szobrának elkészítésével és megbízást kapott Szent László szobrának elkészítésére is. Sajnos, ezek a művek sohasem születhettek meg, mert a művészt utolérte sok fiatal magyar tehetség végzete: a betegség.

1903 tavaszán betegedett meg először a nagy művész. Egyik budapesti szanatóriumban nagy gondal ápolták, majd Abaúj megyébe vitték, hogy a Felvidék fűszeres levegője és símogató napfénye által szerezzék vissza egészségét. De minden hiába. A küzdelmes ifjúsági évek sok nyomorúsága, rengeteg nélkülözése végzetesen aláásták szervezetét. Egészsége rohamosan romlott. Állapota az ősz elején mind súlyosabbra fordult. Október 25-én pedig kiejtette kezéből a vésőt, hogy soha többé ne emelhesse fel. Nemes életét alkotó ereje teljében vesztette el: 45 éves korában szenderült jobblétre minden idők egyik legnagyobb magyar szobrászművésze, aki kis lakotosinasból lett isten-áldotta nagy művész, fároszi fénnel messzire világító alkotózseni.

Szülővárosának felszabadulását nem érhetette meg: a csehek kitakarodtak az ősi magyar koronázóvárosból. Pedig mindhaláláig szerette az ódon, kecses barokk várost, amelybe mindig visszavágyott. Halála előtt, utolsó napjaiban így sóhajtott fel:

— Vajha még leróhatnám hálámat az édes pozsonyiaknak!

PÉCHY-HORVÁTH REZSŐ